

MYSTERIEUZE NACHTVOGEL MET MEERDERE GEZICHTEN

De uil symbool voor wijsheid én domheid

De uil is een mysterieuze nachtvogel die door de eeuwen heen tot de verbeelding heeft gesproken. Zijn grote ogen, draaiende kop, muisstille vlucht en zijn onheilspellende roep in de nacht heeft voor veel mythevorming gezorgd. De uil werd in de oudheid het symbool voor wijsheid, maar in de Middeleeuwen werd de vogel een metafoor voor het tegenovergestelde.

Daan van Leeuwen is
redacteur van Kleio.

De scarabee, het lam Gods, de heilige koe, de witte zwaan. Dieren hadden (en hebben) binnen kunst, cultuur en religie een iconografische rol. In de Griekse mythologie werd de godin van de wijsheid – Pallas Athena – vaak afgebeeld met een steenuil (*Athene noctua*), een kleine uil met grote ogen. Aannemelijk is dat de eigenschap van de uil om te kunnen zien in het donker de associatie met het begrip wijsheid heeft versterkt. Homerus schreef in zijn *Odyssee* dat Athene tijdens de veldslag tegen de Perzen veranderde in een uil en zo de Grieken hielp de Perzen te verslaan. Vaak staat de strijdslus-

De beeltenis van Athene met een uil komt ook op een Griekse één-euromunt terug. De uil op deze munt is dezelfde als op een Atheense tetradrachme munt uit de vijfde eeuw voor Christus. Dat het gekozen beeld op de moderne Griekse euromunt niet garant staat voor wijs economisch beleid laten we hier buiten beschouwing.

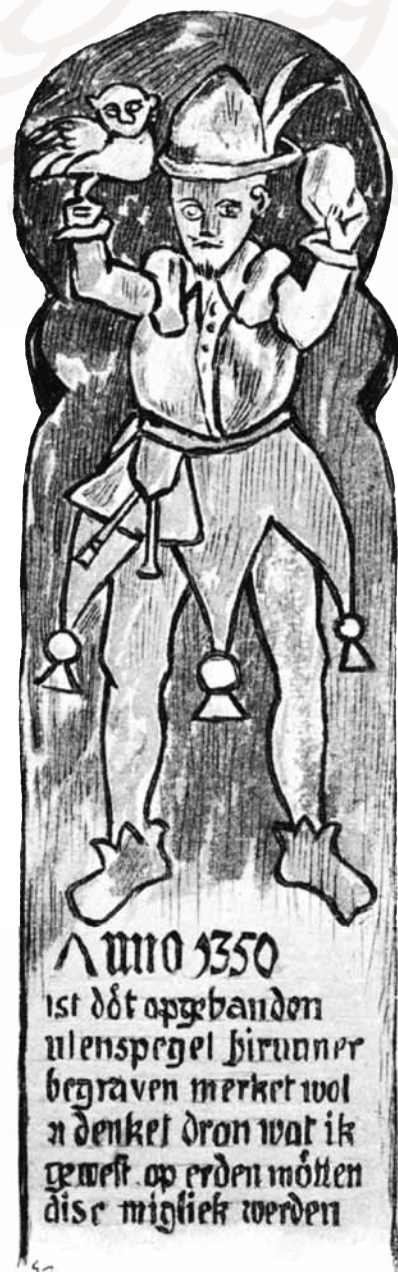
'IN DE MIDDELEEUWEN HEERSTE ER EEN AMBIVALENTE KIJK OP UILEN'

Tot op de dag van vandaag worden de verhalen over Tijl Uilenspiegel herdrukt en gelezen. Rechts: Tijl Uilenspiegel hield de 'uilskuikens' een spiegel voor om hun domheid te tonen. Tekening van de grafzerk van Uilenspiegel in Mölln in Duitsland.

tige godin zowel als uil als in haar 'menselijke' gedaante afgebeeld. Sommige historici denken echter dat Athena afstamt van een godin uit een pre-Griekse mythologie: de slangen- en vogelgodin, en dat dit de koppeling met het dier verklaart. Een derde groep historici is van mening dat het een logisch gevolg is van de vele steenuilen in Griekenland.

UILSKUIKEN

In tegenstelling tot de Oudheid kwam de uil er in de Middeleeuwen in veel gevallen een stuk minder goed vanaf. Er heerste in de Middeleeuwen een ambivalente kijk op uilen. De uil werd zowel als een symbool van wijsheid als van dommigheid en

Links: Een steenuil, vaste begeleider van Pallas Athena.
Foto: Tony Hisgett.

onheil gezien. De eigenaardige uitstraling en de nachtelijke roep van de uil hebben in de Middeleeuwen aanleiding gegeven tot het ontstaan van allerlei fabels, verhalen en mythen rond deze roofvogel. In Jesaja (13, 20-22) staat geschreven hoe de omstandigheden van de burchten waren vlak voor de verwoesting van Babylon. In het Bijbelboek is te lezen hoe in deze burchten woestijndieren leefden, zoals struisvogels en huilende hyena's, en hoe de huizen vol zouden zitten met uilen. De uilen, als bewoners van aftandse burchten en verlaten ruïnes, waren de bringers van verval en verwoesting, zo werd geloofd.

Meer dan bringer van onheil werd de uil in de late Middeleeuwen symbool van domheid. Het werd gebruikelijk om een dom iemand een 'uilskuiken' te noemen. De personificatie van deze metafoor was Tijl Uilenspiegel, een personage uit de zestiende-eeuwse folklore die in de Lage Landen en in het noorden van het Heilige Roomse Rijk bekend was geworden. Uilenspiegel kreeg zijn naam omdat hij in de verhalen de dommeriken een spiegel voorhield. Zijn talent was om mensen voor de gek te houden en ze ver-

volgens hiermee te confronteren. Hij pakte daarbij alle maatschappelijke standen aan. De basis van zijn platte en vulgaire grappen waren taalspel en streken met poep. In de negentiende eeuw werden de laatmiddeleeuwse overleveringen herschreven tot een satirische roman met minder vulgaire grappen. In het licht van de laatmiddeleeuwse platvloerse grappen was de uil als symbool van de wijsheid ver te zoeken. ■

Boven: Op de tetradrachme (vijfde eeuw voor Christus) was de beeltenis van Pallas Athene en van een uil te zien. De uil was afgebeeld met een olijftak en de letters AΘE. (Alpha Theta Epsilon, afgekort Athe, voor Athene).

Hiernaast: Uil die wordt aangevallen door andere vogels, uit een Engels bestiarium, 1230 - 1240. In Middeleeuwse bestiaaria wordt de uil beschreven als 'een vies dier dat zijn eigen nest bevuld'. Collectie British Library.